Alan Watts (1915–1973), orientalist, filozof, eseist, s-a născut în Marea Britanie, dar a trăit mai ales în Statele Unite. Teolog ca pregătire (masterat și doctorat în teologie), a fost foarte devreme atras de Orient, cu precădere de budismul Zen (*chan*, în varianta chineză), relevant în acest sens fiind faptul că prima sa carte, *The Spirit of Zen*, a fost scrisă la vârsta de douăzeci de ani. După ce a ajuns în Statele Unite, în 1938, a lucrat ca editor, consilier pe probleme de religie și profesor universitar, ținând nenumărate conferințe și cursuri pe diverse teme din sfera religiei și filozofiei comparate. A ocupat diverse funcții oficiale, printre altele și pe cea de decan al Academiei Americane de Studii Asiatice din San Francisco.

Printre cele peste 20 de cărți scrise de Alan Watts se numără: *The Spirit of Zen, The Legacy of Asia and Western Man, The Theologia Mystica of Saint Dionysius, Zen, Easter – its Story and Meaning, The Supreme Identity, Myth and Ritual in Christianity, The Way of Liberation in Zen Buddhism, Nature, Man and Woman, Psychotherapy East and West, The Two Hands of God, Beyond Theology: The Art of Godmanship, The Art of Contemplation, Tao – The Watercourse Way (Dao – Calea ca o curgere de apă,* Humanitas, București, 1996).

Pentru TIA, MARK și RICHARD,
care o vor înțelege mai bine
tocmai pentru că nu pot s-o citească.

Pronunția cuvintelor chinezești

Consoane:

b, *d*, *g*	se citesc	*p, t, k*
p, *t*, *k*	se citesc	p_h, t_h, k_h (aspirat)
zh, *ch*, *sh*	se citesc	*dj* (ca în „geam“), *ch* (ca în „ceai“), *ș*
z, *c*	se citesc	*dz*, $ț_h$ (aspirat)
j(i), *q(i)*, *x(i)*	se citesc	*ți*, *ci*, *si*
r	se citește	*j*

Semiconsoane:

w	se citește	*u* scurt
y	se citește	*i* scurt

Vocale:

a	se citește	*e* în grupurile *-ian* precum și în *yan*, *yuan*, *juan*, *quan* și *xuan*
e	se citește	*ă* în poziție finală după consoană sau când este urmat de *-n(g)*
i	se citește	*î* când este precedat de *z(h)*, *c(h)* sau *s(h)*
o	se citește	*u* în fața grupului *-ng*
u	se citește	*ü* după *j*, *q*, *x* și *y*.

Partea întâi

ORIGINE ȘI ISTORIC

Unu

FILOZOFIA DAO

Budismul Zen este o cale și o concepție asupra vieții care nu aparține nici uneia dintre categoriile formale ale gândirii moderne occidentale. Nu este religie sau filozofie; nu este nici psihologie sau un tip de știință. Este un exemplu a ceea ce este cunoscut în India și China ca o „cale a eliberării" și este similar din acest punct de vedere cu daoismul, Vedanta și Yoga. Așa cum se va vedea limpede curând, o cale de eliberare nu poate avea o definiție pozitivă. Va trebui să fie sugerată prin a spune ceea ce ea nu este, cam tot așa cum un sculptor revelează o imagine prin acțiunea de înlăturare a bucăților de piatră dintr-un bloc.

Din punct de vedere istoric, Zenul poate fi privit ca împlinirea unei lungi tradiții de cultură indiană și chineză, cu toate că, în fapt, este mai mult chinez decât indian și că, începând din secolul al doisprezecelea, s-a înrădăcinat adânc și extrem de creativ în cultura Japoniei. Ca o realizare a acestor mari culturi și ca un singular și cu deosebire instructiv exemplu de ceea ce înseamnă o cale de eliberare, Zenul este unul dintre cele mai prețioase daruri ale Asiei către omenire.

Originile Zenului sunt atât daoiste, cât și budiste; totuși, datorită parfumului său atât de specific chinez, cel mai bine ar fi să încep prin a cerceta originile chineze – ilustrând în același timp ce înseamnă o cale de eliberare prin exemplul daoismului.

O mare parte din dificultatea și dezorientarea create de Zen cercetătorului occidental este rezultatul nefamiliarizării

sale cu modul chinezesc de gândire – care diferă uimitor de al nostru și care este, tocmai din acest motiv, de o valoare deosebită pentru noi în dobândirea unei perspective critice asupra propriilor idei. Problema aici nu este doar cea a înțelegerii unor idei, cam tot atât de diferite de ale noastre cât am spune că sunt teoriile lui Kant față de cele ale lui Descartes sau cele ale calviniștilor de cele ale catolicilor. Problema este de a aprecia diferențele în premisele de bază și chiar în metodele gândirii, or, acestea sunt atât de des trecute cu vederea, încât modul în care interpretăm noi filozofia chineză înclină să fie o proiecție a ideilor tipice occidentalilor, într-o terminologie chineză. Acesta este dezavantajul inevitabil al studierii filozofiei asiatice prin metodele pur literare ale cercetătorilor occidentali, pentru care cuvintele pot comunica ceva doar oamenilor ce au experiențe similare.

Aceasta nu înseamnă să mergem atât de departe, încât să spunem că o limbă așa bogată și subtilă cum e engleza este pur și simplu incapabilă să exprime idei chinezești. Dimpotrivă, se poate spune că e aptă mult mai mult decât au crezut unii cercetători chinezi și japonezi ai Zenului și daoismului, a căror cunoaștere a limbii engleze lăsa de dorit. Dificultatea nu e atât de mare în limbă, cât este în modelul de gândire care părea până acum inseparabil de calea academică și științifică a abordării unui subiect. Nepotrivirea acestor modele cu subiecte ca Zenul și daoismul este în mare măsură responsabilă pentru impresia că „spiritul oriental“ este misterios, irațional și impenetrabil. De altfel, nu trebuie presupus că aceste chestiuni sunt atât de specific chineze sau japoneze, încât nu au nimic în comun cu cultura noastră. Deși e adevărat că nici una din secțiunile *convenționale* ale științei și gândirii occidentale nu este corespondenta căii eliberării, minunatul studiu al lui R.H. Blyth, *Zen în literatura engleză*, a arătat foarte clar că înțelegerea esențială a Zenului este universală.

Motivul pentru care daoismul și Zenul apar, la prima vedere, ca o enigmă pentru mintea occidentală este acela că noi ne-am limitat perspectiva asupra cunoașterii umane. Pentru noi, aproape toate domeniile cunoașterii sunt acelea pe care un daoist le-ar numi domenii *convenționale*, pentru că noi simțim că într-adevăr cunoaștem ceva numai dacă ni-l reprezentăm în cuvinte sau în vreun alt sistem convențional de semne cum ar fi notațiile matematice sau muzicale. Un astfel de bagaj de cunoștințe e numit convențional, pentru că este rezultatul unei înțelegeri sociale privind codurile de comunicare. Exact așa cum oamenii vorbind aceeași limbă au înțelegeri tacite, cum ar fi ce cuvinte vor trebui să simbolizeze diferite lucruri, tot așa membrii fiecărei societați și ai fiecărei culturi sunt uniți prin legături de comunicare bazate pe tot felul de înțelegeri, cum ar fi clasificarea și evaluarea activităților și lucrurilor.

Astfel sarcina educației este să-i facă pe copii capabili să trăiască în societate, convingându-i să învețe și să accepte codurile ei – regulile și convențiile comunicării prin care societatea își menține coeziunea. Exista mai întâi limba vorbită. Copilul este învățat să accepte cuvântul „copac“ și nu „boobo“ inventat de el ca semn pentru *acela* (arătând către obiect). Nu întâmpinăm nici o dificultate în a înțelege că cuvântul „copac“ este obiectul unei convenții. Ceea ce este mult mai puțin evident e că această convenție conduce, de asemenea, la schematizarea și delimitarea obiectului căruia îi este atribuit cuvântul. De altfel, copilul trebuie învățat nu numai ce cuvinte se folosesc pentru lucruri, ci și calea pe care cultura sa a convenit tacit să separe lucrurile unele de altele, să evidențieze granițele în cadrul experienței noastre zilnice. Astfel, o convenție științifică decide dacă un țipar va trebui să fie considerat pește sau șarpe și o convenție gramaticală determină care experiențe vor trebui să fie numite obiecte și care vor trebui să fie numite evenimente sau acțiuni. Cât de arbitrare pot fi astfel de convenții se vede din

întrebarea: „Ce se întâmplă cu pumnul meu [substantiv-obiect] când deschid mâna?“ Obiectul dispare miraculos din cauză că o acțiune a fost mascată de o parte de vorbire atribuită de obicei unui lucru! În limba engleză deosebirile dintre lucruri și acțiuni sunt clar, dacă nu întotdeauna logic, marcate, pe când în chineză un mare număr de cuvinte servesc și ca substantiv, și ca verb, așa încât unui om care gândește în limba chineză nu-i este greu să vadă că obiectele sunt și evenimente, că lumea noastră este mai curând o colecție de procese decât de entități.

În afara limbii, copilul trebuie să accepte multe alte forme de coduri. Necesitățile de convieţuire cer o punere de acord în ceea ce privește codurile de legi și de etică, de etichetă și artă, de greutăți, măsuri și numere și, mai presus de toate, de rol. Ne e greu să comunicăm unii cu alții dacă nu ne putem identifica noi înșine în raport cu rolul – tată, profesor, muncitor, artist, „băiat cumsecade“, gentleman, sportiv și așa mai departe. În măsura în care ne identificăm cu aceste modele (stereotipuri) și cu regulile de comportare asociate acestora, noi înșine simțim că *suntem* cineva de vreme ce confrații noștri au mai puține dificultăți în acceptarea noastră – altfel spus, în identificarea noastră cu sentimentul că suntem „sub control“. O întâlnire a doi străini la o petrecere este întotdeauna oarecum stânjenitoare când gazda, făcând prezentările, nu le-a identificat și rolurile, ei neștiind astfel ce reguli de conversație și de comportare ar trebui să respecte.

Încă o dată, este ușor să vedem caracterul convențional al rolurilor. Pentru că un om care este tată poate fi pe lângă asta doctor și artist, de asemenea salariat și frate. Și este evident că până și suma definirilor acestor roluri va fi departe de a furniza o descriere adecvată a omului însuși, chiar dacă ea poate să-l plaseze într-o anume clasificare generală. Convențiile care guvernează personalitatea umană sunt însă mai subtile și mult mai puțin evidente decât acestea. Noi învă-

ță̂m foarte în amănunțime, totuși mult mai puțin clar, să ne identificăm cu o imagine tot atât de convențională a „eului". Cât despre convenționalul „eu" sau „sine", acesta este alcătuit în special dintr-o istorie constând din amintiri selectate începând din momentul nașterii. Potrivit convenției, eu nu sunt pur și simplu ceea ce fac acum. Eu sunt totodată ceea ce am făcut și versiunea mea, prelucrată convențional, asupra trecutului meu este făcută să pară aproape un „eu" mai real decât sunt eu în acest moment. Aceasta pentru că ceea ce *sunt* în prezent pare atât de trecător și intangibil, iar ceea ce *am fost* este fixat și definitiv. Este baza trainică pentru predicțiile asupra a ce voi fi în viitor și așa se face că eu sunt identificat mai curând cu ce nu mai există decât cu ce este acum.

Este important să recunoaștem că amintirile și evenimentele trecute care alcătuiesc identitatea istorică a omului sunt numai o selecție. Din infinitatea reală a evenimentelor și experiențelor unele au fost desprinse – distinct – ca semnificative și această semnificație a fost, bineînțeles, determinată după standarde convenționale. Căci adevărata natură a cunoașterii convenționale este un sistem de abstracții. Acesta este alcătuit din semne și simboluri în care lucrurile și evenimentele sunt reduse la elementele lor generale, așa cum caracterul chinez *ren*[a] înseamnă „om" și este o maximă simplificare și generalizare pentru forma umană.

Același lucru este adevărat și pentru alte cuvinte, altele decât ideogramele. Cuvintele „om", „stea", „floare", „alergare", „creștere", toate indică clase de obiecte sau evenimente ce pot fi identificate ca elemente ale clasei lor prin atribute foarte simple, extrase din întreaga complexitate a lucrurilor înseși.

Abstractizarea este astfel aproape o necesitate pentru comunicare, întrucât ea ne permite să înfățișăm experiențele noastre prin simple și rapide „extrageri" făcute în minte.

Note în limba chineză
(A se citi orizontal, de la stânga la dreapta)

I.1. FILOZOFIA DAO

[a]人 [b]自然 [c]道 [d]念 [e]德
[f]道可道非常道 [g]精 [h]爲
[i]無爲 [j]道法自然 [k]玄
[l]有一物上拄天下拄地。
黑似漆。常在動用中。[m]素
[n]仁 [o]悟 [p]横心之所念 [q]無心
[r]心 [s]死 [t]本心 [u]佛心 [v]信心

I.2. ORIGINILE BUDISMULUI

[a]仁 [b]義 [c]禪

I.3. BUDISMUL MAHAYANA

[a]不生不滅 [b]四法界

Cuprins

Prefață 7
Pronunția cuvintelor chinezești 17

Partea întâi
ORIGINE ȘI ISTORIC

1. Filozofia Dao 21
2. Originile budismului 50
3. Budismul Mahayana 81
4. Apariția și dezvoltarea Zenului 103

Partea a doua
PRINCIPII ȘI PRACTICĂ

1. „Gol și minunat“ 145
2. „Stând liniștit, nefăcând nimic“ 166
3. Za-zen și koan 188
4. Zenul în arte 211

Bibliografie 240
Note în limba chineză 247